

Förstärkning av ett vi och dem?

- En kritisk diskursanalys i hur svensk dags- och kvällspress framställer hemlösa

Av: Emelie Dahlin

Lunds universitet

Socialhögskolan

Handledare: Tabitha Wright Nielsen

Abstract:

Title: Reinforcing the notion of us and them? – A critical discourse analysis of how Swedish morning and evening press portrays homeless people.

Supervisor: Tabitha Wright Nielsen

Author: Emelie Dahlin

The aim and purpose of this study has been to examine how Swedish media portrays homeless people. This essay will explain my conclusions of how five Swedish newspapers, morning and evening press, describes homeless people. The articles I have chosen are from the largest newspapers and they are all published during a four month period of 2010. I have used Norman Fairclough's model for a critical discourse analysis to analyze how the newspapers portray the homeless. In the analysis I used the theories behind the social constructivism as a springboard and starting point which also has a connection to Fairclough's model of critical discourse. In my study I found three prominent discourses that could indicate a form of conception of homeless people that media diffuse. Conclusions drawn from this study are that the newspapers often portrays the homeless in a stereotypical and prejudiced manner, as well as making a solid distinction between homeless people and other people.

Keywords: Critical discourse analysis, social constructivism, homeless, media

Nyckelord: kritisk diskusanalys, socialkonstruktivism, hemlös, media

Innehållsförteckning

1 Inledning	s.1
1.1 Problemformulering	s.2
1.2 Syfte och frågeställningar	s.2
1.3 Definition av begreppet hemlös	s.3
1.4 Definition av begreppet media	s.3
2 Bakgrund	s.4
2.1 Historisk belysning	s.4
3 Tidigare forskning	s.5
3.1 Medias skildring av hemlöshet	s.5
3.2 Medias inflytande	s.6
3.3 Rätten att uttala sig	s.8
4 Metod och teori	s.9
4.1 Forskningsansats – Socialkonstruktivism	s.9
4.2 Textanalys och diskursanalys	s.11
4.3 Kritisk diskursanalys	s.11
4.4 Tillvägagångssätt vid datainsamling	s.13
4.5 Tillvägagångssätt vid analys	s.14
4.6 Etiska överväganden	s.15
4.7 Förförståelse, reliabilitet och validitet	s.15
5 Analys och resultat	s.17
5.1 Konstruktionen av ”dem” och ”vi”	s.17
5.2 Diskursen utanförskap	s.19
5.3 Diskursen boende	s.22
5.4 Diskursen ansvar	s.24
5.5 Intertextualitet	s.27
6 Avslutande diskussion	s.28
7 Litteraturlista	s.32
7.1 Artikelförteckning	s.34

1 Inledning

“Knowledge and insight on the lives of homeless people and poor people, in general, is [often] derived from mediated experience, what we read in newspapers, what we hear on radio, what we see on television”

(Hodgetts et al. 2005 s.30)

Vår uppfattning och inställning till hemlösa och hemlöshet kan följaktligen antas i mångt och mycket byggas på den bild som speglas i mediala reportage, exempelvis de dagliga morgontidningarna och kvällstidningarna. Detta är en erfarenhetsmässig distans mellan gemene man och samhällets mest utsatta vilket skapar ett stort glapp kring uppfattningen kring hur det är att leva som utsatt (Wisselgren 2003 s.81). ”Pressen” har benämnts den tredje statsmakten för att den har en enorm makt att forma våra bilder och uppfattningar (Svärd 2002 s.192). Det är dock svårt att säga hur medierna i verkliga livet påverkar människor, jag varken kan eller vill hävda att detta påverkar på ett förutbestämt sätt. Men eftersom de flesta människor inte har egen erfarenhet av hemlöshet kan det tänkas att beskrivningar kring detta blir mer betydelsefulla (Svärd 2002 s.192). Dessutom kan det tänkas att den information som förmedlas via media även formar bilder för den som lever i utsatthet (Brune 2001 s.25). Denna studie kommer att undersöka hur svensk dags- och kvällspress skildrar hemlösa och hemlöshet, vilka bilder av den hemlöse som dominerar och därmed även försöka undersöka vilka bilder av den hemlöse som trängs undan och uteblir. Forskning visar att den mediala skildringen av hemlösa ofta är stereotypisk och anlägger ett ”vi” och ”dem” perspektiv, den visar även att de mediala skildringarna ofta förhåller sig på en individnivå istället för en strukturnivå gällande hemlösheten (Se Blomberg et al 2004, Löfstrand 2005, Thörn 2004).

Hur många som är hemlösa i Sverige skiljer sig beroende på vem som ska räknas som hemlös, 2005 gjorde socialstyrelsen en beräkning där definitionen av hemlös inbegrep de som hade osäkra boendeförhållanden (akutboende, institutioner, träningslägenheter etc.) och då konstaterades att vi i Sverige har minst 17 800 (men med mörkertalet inkluderat kan räkna upp mot 20 000) människor som saknar boende (Socialstyrelsen 2005 s. 10). Utifrån socialstyrelsens sammanställning kan vi fråga oss om dessa 20 000 människor inbegrips i den bilden media skildrar?

1.1 Problemformulering

Media kan ibland sägas beskriva fenomen på ett speciellt, vinklat sätt där alternativa tolkningar kan komma att trängas undan (Bergström & Boréus 2005 s.14), och det är just därför jag anser att det är en viktig del att undersöka vad media i själva verket skildrar. Hur det skildras påverkar även uppfattningar, insatser och den allmänna opinionen kring hemlöshet (Blomberg et al. 2004 s.16-17). Hemlöshet är ett ämne som ofta uppmärksammas i media, ibland med fokus på samhällsproblem men i regel med en fokus på individen (Socialstyrelsen 2005 s.16). Framställningen av hemlösa och hemlöshet är således även viktigt för hur det sociala arbetet bedrivs, hur vi framställer en grupp kan även få konsekvenser för definitionen och således insatserna. Mitt intresse ligger i att studera hur hemlösa och hemlöshet framställs, vilka bilder och framställningar som är dominerande, om det framställs som ett individproblem eller ett samhällsproblem. De mediala texterna gör anspråk på att säga något om verkligheten, samtidigt som de konstruerar en verklighet, de både finns i verkligheten och förställer verkligheten, så att säga (Börjesson 2003 s.16). Tidigare forskning visar även att hemlöshet framställs i ett ”vi” och ”dem” perspektiv (se Lofstrand 2005, Thörn 2004). En väsentlig del i denna studie är att se hur hemlösheten definieras genom media, det vill säga hur denna definition konstrueras. Med detta i åtanke vill jag därför genom en kritisk diskursanalys undersöka hur hemlösa framställs i media. Genom att göra en diskursanalys vill jag fokusera på vad som framförs i de mediala reportagen och hur det framförs, vilka perspektiv som dominerar och därmed kan ses som styrande diskurser (Thörn 2004 s.24).

1.2 Syfte och frågeställningar

Min avsikt med denna uppsats är att undersöka och analysera den bild som skapas av en hemlös människa och hemlöshet i svensk dags- och kvällspress. Detta med syfte att lokalisera vilken/vilka diskurs/er som är styrande. För att analysera detta fenomen avser jag att använda en kritisk diskursanalys med en utgångspunkt i det socialkonstruktivistiska perspektivet.

- Hur porträtteras hemlöshet och hemlösa i svensk dags- och kvällspress?
- Vilka diskurser framträder och hur kan dessa analyseras med sociala konstruktioner?

1.3 Definition av begreppet hemlös

Det finns stora svårigheter med begreppet hemlös, i dagligt tal används begreppet ”hemlös” ofta för att beskriva en person som sover ute, på härbärke eller annat akutboende, men begreppet hemlös är bredare och inkluderar än mer. En central slutsats från Socialstyrelsens kartläggning är att det inte finns ”en typisk hemlös”. Hemlöshet beskriver inte en *person* utan den *situation* som en person befinner sig i för en kortare eller längre tid (Socialstyrelsen 2006 s.17; jmf Sahlin 1996). Hemlös förknippas ofta även med missbruk eller psykisk sjukdom, vilket kan sägas avgränsa detta begrepp gentemot begreppet bostadslös (Knutagård 2008 s.22). Socialstyrelsen (2006 s.23) inkluderar personer som för tillfället har någonstans att bo, i begreppet hemlös, men som har en mycket osäker bostadssituation. Socialstyrelsen rapporterade, som jag beskrev i inledningen, att det 2005 fanns 17 800 hemlösa människor (vilka räknades under en veckas period), till detta räknades fyra situationer in:

- Situation 1: Människor hänvisad till akutboende, härbärke, jourboende eller är uteliggare (ca 3600 personer).
- Situation 2: Människor som är intagna på institution och planeras skrivas ut inom 3 månader och har inte någon ordnad bostad (ca 2 000 personer).
- Situation 3: Människor som är inskrivna på institution och inte planeras skrivas ut inom 3 månader men inte har inte någon ordnad bostad för framtida utskrivning (runt 6400 personer).
- Situation 4: Människor som tillfälligt bor hos familj/vänner eller har ett tillfälligt kontrakt (ca 4700 personer). (Socialstyrelsen 2006 s.20)

Anledningen till att dela in definitionen i fyra situationer uppges av socialstyrelsen (2006 s.21) vara ett sätt att beskriva förankringen på bostadsmarknaden. Dessutom tillägger socialstyrelsen (2006 s.22) att dessa siffror är att beräkna som minimisiffror då det finns en rad faktorer som inverkar och försvårar kartläggningen.

1.4 Definition av begreppet media

Media eller massmedia är en term som innehåller en bred skala och inbegriper all typ av information som når ut till en större massa och därför är begreppet även mycket vagt. Det finns även således en problematik med att göra generaliseringar med denna term då den innehåller denna breda mångfald (Loseke, 2008 s.40-41). I min användning av termen media

inkluderas dock ej radio, tv eller andra former av media vilket är ett viktigt påpekande för den fortsatta framställningen.

Medias skildring presenterar forskning direkt gentemot allmänheten, men det kan finnas en stor skillnad gentemot forskningen i kulisserna det vill säga att forskningen revideras och förenklas till stor del då den presenteras i media (Loseke 2008 s. 45). Det finns samtidigt en media kritisk diskussion där gränsen mellan vad som är nyhetsrapportering och vad som är underhållning är svag, även frågan om marknadsstyrning och förhållandet mellan medier och politik (Pollack 2004 s.61). Jag har i denna undersökning hypotesen kring att media är medskapare av sociala problem, där media har en både reproducerande och konstruerande funktion av sociala problem.

2 Bakgrund

En tillbakablick i den historiska utvecklingen av hur hemlöshet definierats och utvecklats till ett socialt problem kan öka förståelsen för de mediala reportagen skildring och till det även belysa hur media numera har förändrats i sin karaktär. Det skildrar således den förändring över tid, där problem framställs i den tidsandan de finns.

2.1 Historisk belysning

Det har i alla tider funnit människor som saknar hem. För hundrafemtio år sedan sågs de hemlösa som ett resultat av fattigdom. I mitten av 1800-talet fick fattigdomsbegreppet en ny innebörd och gick från att vara uteslutande individuella egenskaper till mer strukturella orsaksförklaringar, detta medförde fler åtgärder för att normalisera fattiga och avvikare, tekniker som fostran, disciplin och förbättring användes (Swärd 2008 s.48-49). Långt senare, i början av 1980-talet började det pratas om ”den nya hemlösheten” då gruppen återigen ökade och andra, tidigare okända grupper, saknade hem (kvinnor, barn, invandrare). Denna ökning kan ha flera orsaker, härbärgena och ungarshotellen hade rivits under den tidigare gynnsamma perioden under 70-talet, de allmännyttiga bostadsföretagen blev restriktivare och särbehandling på bostadsmarknaden blev allt vanligare (Swärd 2008 s.70-72).

De berättelser som först skildrade den hemlösa kom från filantroperna och har sannolikt varit viktiga för hur sociala problem uppfattas samt utveckling av modeller för att bekämpa hemlösheten (Swärd 2003 s.124). Sociala problem kallades förr för ”den sociala frågan” och kom att bedrivas under förra sekelskiftet. ”Den sociala frågan” bestod i sig av många frågor, bostad, emigration, hemlöshet etc. Sociala reportage växte sig fram mycket tack vare

skönlitterära skildringar från föreläsare som Charles Dickens "Oliver Twist" (1838) och Friedrich Engels "Die Lage der arbeitenden Klasse in England" (1845). I Sverige debatterades även den sociala frågan med en bred internationell utblick som underlag av debattörer som läste och tog intryck av dessa typer av skildringar (Wisselgren 2003 s.85-86). Det allra första rent journalistiska socialreportaget i Sverige brukar tillskrivas Wendela Hebbe som skildrade människooöden i en serie artiklar i Aftonbladet på mitten av 1840-talet (Wisselgren 2003 s.89).

Numera är media en stor del av samhället och har en stor inflytande karaktär, som formar den allmänna opinionen och påverkar synen på de sociala problemen. Det mediala landskapet utvecklas även ständigt där det även kan vara svårt att skilja fakta från fiktion (Blomberg et al. 2004 s.13-14). Gatutidningar är ett nytt fenomen som kan diskuteras i förhållande till massmediernas skildring. Denna utveckling tog fart under 1990-talet och utgör en ny väg emot de traditionella media bevakningen av pressen (Swärd 2002 s.207).

3 Tidigare forskning

Tidigare forskning rörande hur medierna skapar bilder av utsatta grupper har för min del varit svår att lokalisera inom Sveriges gränser, därför är denna framställning bred i sin utformning och inkluderar angränsande forskning, som exempelvis Håkan Jönsons forskning om ålderdomen. Det finns dock ett ökat intresse för medieforskning i både Sverige och Norden, men hitintills har forskningen inte än hunnit nå så långt (Blomberg et al. 2004 s.15).

3.1 Medias skildring av hemlöshet

Det finns ett antal främst internationella studier som visar hur stereotypa bilder av hemlösa sprids av media. I en studie av Goldings och Middleton *Images of welfare* har mediernas sätt att beskriva utsatta grupper analyserats, där det framkommer att det ofta framställs negativt och ensidigt, de konsekvenser som lyfts fram är hur detta åsamkar skador för de individer det gäller. Utöver detta visar de på att hur medierna skildrar utsatta grupper även påverkar socialpolitiken och befolkningens upplevelser. En central poäng i studien är att medierna inte bara lyfter fram sociala problem utan även är en aktiv aktör som skapar av sociala problem (Blomberg et al. 2004 s.16-17).

I en svensk avhandling *Kvinnans plats(er)* (2004) har Katarina Thörn resonerat och analyserat kring hur hemlösa kvinnor synliggörs i offentliga rapporter, välgörenhetskampanjer och inte minst i mediala framställningar. En viktig slutsats är att definitionens betydelse, det är inte

endast ett ord som betecknar en situation och lätt kan bytas mot ett annat, utan har med sig en mängd föreställningar och referenser som är tätt förknippade med definitionen. Exempelvis beskriver Thörn (2004 s.246) att hemlösa kan förknippas med inkapabla och avvikande vilket leder till att systemets brister bekläds av ideologin om individens särart och oförmåga.

Thörn (2004 s.103-104) analyserar den officiella diskursen med hjälp av att studera rapporter från socialstyrelsen och ESO. Hon menar att den officiella diskursen i hög grad konstituerar en bild av ”dem” och ”vi”, där homogena stereotyper utmärks av endast ett litet antal specifika kännetecken som missbrukare, smutsiga och psykisk sjuka. I analysen visar Thörn att hemlöshet inte ses som ett problem utifrån välfärdstatens brister utan istället framförs som individens tillkortakommanden. Att framställa stereotyper görs främst i de situationer där skillnaderna i makt, mellan de som skapar en stereotyp och blir klassificerad, är stora. Denna stereotypifiering är en form av symbolisk makt där någon har makt att definiera och utelämma. Thörn visar även att den officiella diskursen har en rent ideologisk funktion då den fokuserar på individens tillkortakommanden gör den sig samtidigt av med ansvaret att bygga bostäder och ekonomi.

Britt Hultén har även hon påvisat problem med att de mediala reportagen kring utsatta då beskrivningarna blir endimensionella och stereotypiska och dessutom gör de utsatta till hjälplösa individer utan att ha makten över sina resurser. Hultén menar även att det ofta förekommer överklassperspektiv i reportagen som må väl kan vara välmenande men dock kan befästa fördomar om människor som inte lever upp till samhällets ”normalitet”, dessutom menar hon att det bara rapporteras om det mest dramatiska händelserna (Blomberg et al. 2004 s.13-14).

3.2 Medias inflytande

I en artikel av Hodgetts et al (2006) beskrivs deras studie av hur media reproducerar en bild av hemlöshet med specifika karaktäristika och hur detta även används av de hemlösa själva i sin egen porträttering. Författarna har genom narrativa intervjuer med hemlösa visat hur de beskriver sin egen situation och hur de i själva verket starkt influeras av den mediala beskrivningen. De mediala karaktäristika är inte fullt densamma som de hemlösa använder i sina beskrivningar, de omformuleras till viss mån. De hemlösa menar även att de är medvetna om den symboliska makten vilken media influerar deras liv, de anser att de blir subjekt av utanförskap och framhåller viljan att leva utanför mediala gränserna och förväntningarna för att kunna leva med personlig integritet (Hodgetts et al. 2006 s. 513-514). En artikel publicerad

året innan, av samma författare, undersöker hur just televisionen framställer hemlöshet. Några centrala slutsatser de drar är hur journalisten berättar vad de tror att allmänheten vill höra, hur hemlösa främst framställs utifrån vad de saknar och hur det ofta förhåller sig på individens problematik. Att endast fokusera på personliga omständigheter omöjliggör även för de hemlösa att prata om hemlösheten i stort (Hodgetts et al. 2005 s.45). Denna artikel avslutas med att betona att medieforskningen i sig inte kan lösa hemlösheten men detta kan medföra synen på andra karakteristika och främja allmänhetens syn på att kollektiva lösningar (ibid. s.46).

Håkan Jönson har i sin bok *Ålderdom som samhällsproblem* (2002) undersökt ålderdomen som ett samhällsproblem, han har med en social konstruktivistisk utgångspunkt skildrat olika befästa föreställningar. Det diskuteras bland annat den historiska utvecklingen och de stereotypa framställningar som härrör från historien. Jönson (2002 s.115) beskriver synen av ”dem” och ”vi” och menar att det är en sociologisk ekvivalens¹ att utpeka någon som annorlunda. Därtill menar han att det finns en negativ spiral med rollförlust och sårbarhet i samband med pensionen där individen blir mer mottaglig för omgivningens negativa förväntningar. Samhället sägs projicera bilder där åldringar framstår som onyttiga och förfallna och slutligen socialiseras de in i dessa föreställningar. Jönson anser att det finns en fokus på missförhållanden vilka baseras på tillhörighet, men samtidigt osynliggör andra tillhörigheter. Att osynliggöra blir därmed desamma som att reproducera de värden som för tillfället dominerar (ibid. s.125). Denna forskning kan även appliceras på mitt ämne, hemlösheten, där projicerade bilder av media kan tänkas påverka de hemlösa och deras egen självuppfattning, dessutom kan det tänkas att den stora fokusen ligger på missförhållanden (vilket väl må vara stora) men där andra tillhörigheter osynliggörs.

Cecilia Löfstrand har skrivit avhandlingen *Hemlöshetens politik: Lokal policy och praktik* (2005) där hon belyser hemlöshetspolitiken uppbyggnad och förändring över tid, i analysen undersöks bland annat hur socialtjänsten konstruerar bostadslösa klienter och hur detta direkt influerar politiken och därmed insatserna. Löfstrand poängterar att olika problemdefinitionsprocesser influerar varandra, det vill säga att de definitioner som görs officiellt påverkar även beskrivningen och definitionen av andra begrepp, hon nämner att hemlöshetsdefinitionerna därför inverkar på exempelvis fattigdom. De offentliga arenorna

---

¹ Sociologisk ekvivalens kan här förklaras som att särskiljning av ”vi” och ”dem” följer varandra, utpekandet av ”dem” ger även en innebörd till ”vi”. Det är därför omöjligt, menar Jönsson, att utpeka någon som annorlunda och samtidigt inte ge sig själv en innebörd och position.

(ex. media) har begränsat utrymme och därför framställs samhällsproblem ofta i en kombination av fakta och dramaturgi (ibid. s.40-41). Dessutom menar hon att konstruktioner av hemlöshet är tätt länkade till den specifika lokala arenan, där tolkningspraktiker reproducerar och korrigerar problemdefinitionerna (ibid. s.42).

Medias bevakar samhällsproblem och skapar bilder av utsatta grupper, i en antologi *Mörk magi i vita medier* (Brune, 2001) belyses hur media skildrar invandring och rasism. Även här klarläggs den dominerande särskiljningen media gör av ett ”dem” och ”vi”- perspektiv, Brune (2001 s.38) menar att det endast är en diskurs som hörs i nyhetsbevakningen kring invandring och sällan talas det om det om den självklara plikten att hjälpa flyktingar av humanitära skäl. Brune (2002 s.55) diskuterar även vad som utgörs av detta ”vi” och menar att detta tycks vara ett subjekt utan egenskaper, vilket uttrycks via experter, politiker och myndighetsföreträdare där de uttalar en både obestridd och okontrollerad subjeksposition.

3.3 Rätten att uttala sig

Anspråksformerare är ett begrepp som kan förstås utifrån vem som deltar och hörs i den mediala debatten, denna anspråksformare fördelar roller som att exempelvis någon ses som ett offer, någon annan som ansvariga etc (Jönsson 2006 s.27-28). Cecilia Löfstrand (2005 s.37-38) tar upp detta i sin avhandling och beskriver just anspråk och hur definitioner av samhällsproblem görs genom grupper eller individers anspråk. Löfstrand belyser två typer av anspråk, det kognitiva och det sociala. Det kognitiva anspråket sägs komma från professionella där påståenden motiveras med ”vetenskap och beprövad erfarenhet”. Det andra anspråket och mer väsentliga är det sociala anspråket vilket är krav på samhället att ta ansvar, i en mer moralisk upprördhet. Detta anspråk uttrycks ofta via media som då även deltar i en anspråksformulering. Anspråk är därmed även tätt knutet till det ansvar eftersom vid makten att göra anspråk även får makten att definiera ett problem.

Sammanfattningsvis kan den tidigare forskningen hjälpa oss att förstå hur den mediala rapporteringen kan tänkas påverka konstruktionen av hemlösheten, vilket jag kommer visa i min analys . Att forska kring mediernas rapportering är numera även på modet, där orsaken till detta sägs vara mediernas ökande betydelse och den allt starkare ställningen i samhället (Blomberg et al. s.15) Ett utmärkande drag som framhölls av många forskare från tidigare forskning var konstruktionen kring ett ”dem” och ”vi”, och hur olika aktörer däribland media reproducerar och konstituerar denna bild (se Thörn 2002 s.102-105). Jag kommer i min analys att lyfta detta perspektiv ytterligare för att knyta till de diskurser som framträder.

4 Metod och teori

I denna del kommer jag att redogöra för mina utgångspunkter i detta arbete, det vill säga vilka glasögon jag har valt att använda för att närma mig ämnet. Jag kommer även att grundligt redogöra för den kritiska diskursanalysen, vad den härstammar ifrån, dess analytiska verktyg och till viss mån hur den skiljer sig från en textanalys. Läsaren ska även få en redogörelse över hur jag har gått tillväga i insamling och analys, samt en reflektion över tillförlitligheten.

4.1 Forskningsansats - Socialkonstruktivismen

Den forskningsansats jag valt att anta i denna studie är en socialkonstruktivistisk. Denna ansats betyder att jag inte kan betrakta kunskapen om världen som objektiv kunskap, kunskapen kring världen är istället en produkt av de kategoriseringarna som ständigt utförs och därför inte en spegelbild av ”verklighet”. Det sociala handlandet är i sig en konstruktion av verkligheten som, liksom evolutionen, endast bevarar vissa mönster. Dessa mönster upprätthålls genom att vi i sociala processer och interaktioner utgår ifrån de skapade mönstren och därmed reproducerar dem. Eftersom dessa sociala mönster påverkar vårt handlande får denna utgångspunkt även tydliga konsekvenser för hur sociala problem tolkas (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.11-12). Denna ansats innebär att min främsta fokus ligger på att se hur media konstruerar föreställningar om hemlösa och hemlöshet, detta innebär dock ej att undersöka om medias porträtterade bild är sanning eller riktig. Det socialkonstruktivistiska perspektivet belyser hur sociala problem förstås som sociala konstruktioner som bildas i ett spänningsfält av intressen. Sociala problem är en tolkning av den verklighet vi lever i och inte en återspeglning av verkligheten (Vikkelsø Slot 2004 s.161). Detta betyder att vi inte direkt kan avbilda verkligheten objektivt och således fungerar språket som ett konstruerande verktyg i avbildningsprocessen, det går därför inte att särskilja på språket och verkligheten (Bergström och Boréus 2005 s.22).

Det konstruktivistiska fokuserar på den kollektiva definitionsprocessen som vid en definition av ett tillstånd som socialt problem, i samma stund blir detta ett socialt problem. Det måste dock även både uppfattas som ett reellt problem samtidigt som det måste vara åtgärdbart för att det kan definieras som ett socialt problem (Sahlin 1996 s.31-32). Sociala problem kan eftersom de skapas i interaktion mellan olika representanter också omdefinieras och förändras över tid. Den definition som framträder påverkar i sin tur även de åtgärder som sätts in, de politiska agendorna för hur problemet ska hanteras. Vidare betyder detta att insatserna mot

hemlöshet är beroende av hur hemlöshet definieras vid den tidpunkten, vilka argument som är legitima och de påverkar även direkt synsättet på hemlöshet (Löfstrand 2005 s.36-37). *Legitimitet* är ett centralt begrepp inom det konstruktivistiska perspektivet, detta med betydelsen att legitimiteten av problemet säger även någonting om samhällets erkännande. Definitionen som råder vid en tidpunkt kan vara både legitimerat och manifesterat i en intressekamp mellan olika aktörer, detta kan även leda till att det föreligger egenintressen inom definitionen. Detta eftersom det konstruktivistiska perspektivet förutsätter att vid definitionen av ett socialt problem krävs ingripande från samhället, där det finns politiska intressen exempelvis kring om ett problem definieras som ett individproblem eller ett samhällsproblem (Sahlin 1996 s.34-35). Att kategorisera in människor är både att definiera någon samt att utesluta någon. Vi kategoriserar alla för att få världen att framstå som begriplig, den mängden kategorier som finns är styrande och produceras även samtidigt (Börjesson 2003 s.88). Ingrid Sahlin (1996 s.32) beskriver hemlösa som en kategori där det finns ett motsatsförhållande till dem som har en egen bostad, detta hänger samtidigt ihop med en rad antaganden om att de som är hemlösa är problematiska (Sahlin 1996 s.32). De kategoriseringar som vi ständigt gör är inte enbart av ondo, det hjälper oss att förstå och begripa världen. Därför bildar även de stereotypifieringar av exempelvis hemlösa en ram inom vilken vi förstår omvärlden. Att dessa ofta är myter baserade på fördomar som bringar en ensidig bild får därmed konsekvenser i upplevelseramen (Löfstrand 2005 s.45).

Ett begrepp som härstammar från det konstruktivistiska perspektivet är *Thomas teoremet* (William I. Thomas) vilket innebär att det som definieras som verkligt bli verkligt i sina konsekvenser, detta innebär att de aspekterna av en speciell situation som uppfattas som verkliga av människor ska även behandlas som verkliga (Aspers 2007 s.150).

Konstruktioner av sociala problem av mediala aktörer kan dels förstås som att media gör anspråk (*claim-making*) på information och dels får krav (*secondary claim-makers*) från andra aktörer som politiker och forskare. Media är en viktig aktör just för att denne nåt ut till ett stort antal människor, samtidigt påverkar alla dessa människor och tankar och således influeras människor att reflektera på ett speciellt vis kring sociala problem, detta vilket påverkar konstruktionen av de sociala problemen (Loseke 2008 s.41).

Som oftast, tror jag, vi tar konstruktioner som naturliga, likt ett naturfenomen vars existens vi inte betvivlar. Att använda den social konstruktivistiska utgångspunkten, innebär att det även i analysen av sociala konstruktioner finns sociala konstruktioner. Därför kan det även kännas

som ett moment 22, men min avsikt är inte att bevisa en sanning utan att visa tänkbara förståelseramar.

4.2 Textanalys och Diskursanalys

Jag avser att studera hur hemlösa människor skildras genom att studera mediala reportage, då svenska dags- och kvällspress, detta kan kallas för en textanalys eller dokumentanalys. En textanalys går i bred mening ut på att analysera och undersöka komponenter i en text (Bergström & Boréus 2005 s.18), men inom denna vida benämning så finns det olika vägar att gå. Därför har jag valt att göra en diskursanalys som i sin tur är en breddad och speciell typ av textanalys där språket står i centrum och språkets innebörd (Bergström & Boréus 2005 s.305). En diskursanalys kan både ses som en metod och som en teori som är sammanlänkande och utöver att använda diskursanalysen som metodredskap har den en väsentlig plats i min analys tillsammans med det socialkonstruktivistiska perspektivet. En diskurs kan förklaras som ett system som producerar en uppsättning utsagor och genom att etablera sig institutionellt framställs som mer eller mindre normala (Neuman 2003 s.157). Diskursanalys kan i sin tur beskriva vitt skilda analyser då det är en mångvetenskaplig analysmodell, dock är en gemensam betydelse att det är systematiska studier av diskurser som fokuserar på att belysa vad som är styrande i samhället (Bergström & Boréus 2005 s. 306-307). Den mest framträdande forskaren inom diskursanalysen är Michael Foucault som definierar diskurs på följande vis. ”*Hela den praktik som frambringar en viss typ av yttrande*” (Ibid. s.309). En diskurs kan således även beskrivas som ett regelsystem som legitimerar vissa uttalanden, men inte andra, och dessutom pekar på vilka som har rätt att yttra sig (Ibid. s.309).

Det diskursanalytiska angreppssättet bygger på en konstruktivistisk utgångspunkt där tillträdet till verkligheten går genom språket, med språket representeras verkligheten men de är aldrig enbart en intermediär spegling verkligheten utan dessa språkliga sammanställningar skapar även verkligheten (Börjesson 2003 s.15). Diskursanalysen är i sig en sätt att studera dessa sociala konstruktioners innebörd och att fundera över hur någonting sägs (Börjesson 2003 s.21).

4.3 Kritisk diskursanalys

Kritisk diskursanalys är en analys som härstammar från Norman Fairclough och som har en vidgad betydelse av termen diskurs och inbegriper mer än endast den språkliga analysen, utöver detta fokuserar den på hur sociala identiteter konstrueras men betonar även den

konstituerade sidan av diskurserna (Bergström & Boréus 2005 s.321-322). Fairclough har i diskursbegreppet använt sig av en tredimensionell modell som inkluderar *diskurs som text*, som *diskursiv praktik* och som *social praktik*. Med diskursiv praktik menas hur texter produceras samt konsumtion av text, med social praktik avses relationerna mellan text och den diskursiva praktiken (Bergström & Boréus 2005 s.307-308). Att använda sig av denna diskursanalysmodell har fördelen i att den går till djupet i analys av språket samtidigt som den ser språket som skapare och upprätthållare av verklighetskonstruktioner. Den är ”kritisk” såtillvida att den har till uppgift att just klarlägga dessa fenomen som upprätthållare av de sociala värdena och till detta en samhällskritisk tradition (Bergström & Boréus 2005 s.321).

Utifrån Faircloughs tredimensionella modell avser jag använda diskurs som text, det vill säga mediala artiklar, för att analysera i vilken/vilka diskurser som styr. Textanalysen grundas på att föreställningen att språkets kategoriseringar baseras på medvetna/omedvetna föreställningar om omvärlden (Bergström & Boréus 2005 s.280). Att undersöka vilka språkliga val journalisterna gör för att beskriva hemlösa och vad effekterna av dessa blir är därför en ingång till att analysera texten som diskurs. *Syntaxanalys* är ett analysredskap för att se olika aspekter i meningsbyggnaden (ibid. s.323), exempelvis kan olika metaforer kring hemlöshet lyftas och hur vissa ord associeras med negativa eller positiva efterverkningar. Ytterligare aspekter jag vill undersöka i texten är dess *transitivitet* vilket innebär hur händelser och processer förbinds med subjekt och objekt, det vill säga vem är det som säger vad (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.87). *Modalitet* belyser vilken grad av instämmande som finns i en sats, exempelvis lägger media ofta fram tolkningar som om det vore sanningar (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.88). *Etos* handlar enligt den kritiska diskursanalysen om att analysera hur texter bidrar till att konstruera olika identiteter, det vill säga hur textens ordval kan forma identitetskonstruktioner (Ibid. s.88).

Den andra delen, diskursiv praktik belyser i mitt fall hur de mediala artiklarna producerar en viss typ av textuell kedja och hur olika diskurser konstrueras av författarna. *Intertextualitet* är ett begrepp som berör den diskursiva praktiken och beskriver hur texter relaterar till varandra, influerar varandra och i viss mån efterapar varandra (Bergström & Boréus 2005 s.324), exempelvis hur olika SOU-utredningar kring hemlösa förekommer och hänvisas till i text efter text. I den diskursiva praktiken inkluderas även hur konsumtionen av text går till alltså hur konsumenten tolkar texten, detta kan belysas av olika tolkningsstrategier (Bergström &

Boréus 2005 s.324). Jag kommer inte att göra någon närmare analys av tolkningsstrategier eftersom min studie ej avser att redogöra för hur det faktiskt tolkas.

Den tredje delen i modellen är den sociala praktiken, det vill säga hur relationen mellan diskursiv text och diskursiv praktik ser ut, här framhålls ett maktperspektiv och ett ideologiperspektiv (Bergström & Boréus 2005 s.324). Denna del är till för att kartlägga relationen mellan den diskursiva praktiken och den bredare sociala praktiken (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.90).

Den kritiska analysmodellen vill således se på hur diskursen blir en del av en ideologi, hur problemen för hemlösa formuleras, hur detta blir stereotyp och framstår som sanning (Thörn 2004 s.37). Denna analysmetod gör det även möjligt att se något annat än det som framstår som naturligt, de uttalade förutsättningarna och de implicita framställningarna (Börjesson 2003 s.23). Jag har valt att använda den kritiska diskursanalysen eftersom den lämpar sig bra i en analys av media, då media som aktör med ord (text) kan sägas skapa en verklighet (social praktik).

4.4 Tillvägagångssätt vid datainsamling – Urval och avgränsning

Mitt syfte var att se hur svensk dags- och kvällspress skildrade hemlöshet. Utifrån detta började jag undersöka hur mycket som har skrivits under 2010 med sökningar på Presstext, nordens största pressarkiv. Jag avgränsade mig därefter till fyra ledande tidningar, vilket var Dagens Nyheter, Sydsvenskan, Aftonbladet och Expressen. Aftonbladet fanns inte med i Presstext databas så de artiklarna fann jag istället på Mediearkivet. Dessa tidningar ansåg jag representera relevant material för denna studie. Därefter sorterades artiklar som vid första anblicken var utanför mitt område ex. insändare, musikrecensioner, hemlösa djur etc. Då jag fann att kvällstidningarna var överrepresenterade jämfört med dagstidningarna valde jag att även inkludera Helsingborgs Dagblad till min sökning, då jag i detta stadium ansåg det viktigt att ha en jämn fördelning. Jag valde sedan selektivt ut artiklar, men då avgränsningen i tid och tidningar tidigare gjorts var inte urvalet av artiklar avsevärt stort. De artiklar jag analyserat är 16 till antalet och denna avgränsning är både gjord utifrån tid och utrymmessjäl, alla är hämtade från 2010 inom en tidsperiod av fyra månader. Diskursanalysen måste även avgränsas till en specifik tid, då den undersöker diskurserna inom den tidsandan, en fyra månaders period kan därför tänkas ringa in de styrande diskurserna inom detta utsnitt. De artiklar som jag baserat min undersökning på är av olika art, några är livsberättelser, skildringar av en hemlös människas vardag, några är av mer debatterande slag och en av dem

är en ledarsida. Sammantaget anser jag att de kan representera en bild som dags- och kvällspress skapar under en specifik tidsperiod.

Min utgångspunkt i detta arbete har dessutom både deduktiva och induktiva inslag, jag tänkte mig att artiklarna skulle få utrymme att styra till en viss del, men den kritiska diskursanalysen gav deduktiva inslag. Aspens (2007 s.81) beskriver att en fullständigt deduktiv ansats kan riskera att påverka så pass att inga resultat uppnås, detta var även något jag fruktade och därför valde att exempelvis att utesluta teorier kring som jag tänkt i början, detta då jag inte fann dessa teorier användbara till materialet.

Textens dignitet är även viktig för urvalet, vilken typ av medier representerar de olika tidningarna (Neuman 2003 s.52). Dagens nyheter är en oberoende liberal tidning och likaså Sydsvenskan och Expressen. Aftonbladet är i sin tur en oberoende socialdemokratisk tidning och Helsingborgs dagblad är en obunden tidning och delar ej in sig i höger eller vänsterblocken (se respektive hemsida). Detta urval av tidningar representerar även de mest lästa tidningarna i Sverige och stor allmän publicitet. Dagspressens uppgift är att kritiskt granska makthavare, stå opartiskt och stå på den lilla människans sida, enligt deras policydokument (Andersson 2004 s.49). Jag antog tidigt att det skulle finnas en stor skillnad mellan kvällstidningarna och dagstidningarna kring konstruktioner av hemlösa, efter att ha analyserat och utrett dessa tidningsartiklar fann jag dock att skillnaden ej var märkbar och valde därefter att utelämna en djupare jämförelse av dessa olika typer av tidningar. Jag valde även att utelämna en analys av bilder, bildmaterialet utgjordes främst av bilder på män och då oftast porträtt där de var smutsiga och tilltygade, en analys av detta hade varit relevant men av utrymmesskäl valde jag att utelämna detta.

4.5 Tillvägagångssätt vid analys

Ett första steg för att analysera hur hemlösa människor porträtteras har varit att analysera och dela in detta i valda teman och diskurser, artiklar har dock inte sorterat uteslutande efter teman utan kan i sig representera flera diskurser i min analys. Att finna teman utfördes genom att stryka under och över, läsa om och om igen och försöka se röda trådar. Dessa teman analyserades sedan med hjälp av den kritiska diskursanalysen. Vid analysen av teman har jag förhållit mig till texterna genom att undersöka hur hemlösa/ hemlöshet beskrivs, på vilket sätt, med vilka ord, associationer och metaforer. Jag har även sett till de budskap som förmedlas, vem som får komma till tals och får företräde framför andra aktörer. Jag har använt mig av de analysredskap som redovisades under metodkapitlet det vill säga, transitivitet, modalitet, etos,

intertextualitet och syntextanalys. Detta för att se hur diskurser formas och bidrar till att både forma och omforma sociala strukturer (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.68).

Den andra delen i analysprocessen var att utifrån det konstruktivistiska perspektivet se hur diskurserna kring hemlösa konstruerar bilder av hemlösa, på vilket sätt en hemlös skiljer sig från andra. Jag försökte även analysera vilka bilder som skapades och vilka bilder som därmed uteslöts i rapporteringen. I denna analysdel har jag i mångt och mycket använt mig av den tidigare forskningen som tidigare redovisats.

4.6 Etiska överväganden

Det finns en problematik knutet till att analysera en redan utsatt grupp, det handlar om en avvägning av värdet i kunskap mot de riskerna i form av negativa konsekvenser för målgruppen, detta både långsiktigt och kortsiktigt (Vetenskapsrådet 2002 s.5). Att min undersökning skulle kunna leda till en ytterligare stämpling av målgruppen som avvikare är därmed något jag noga övervägt. Exempelvis innebär en diskursanalys av mitt slag ger mig även en makt att kategorisera och benämna vilket i sig kräver ställningstaganden (Andersson & Swärd s.242) vilket jag bör vara medveten om och samtligt underbygga mina framställningar med tidigare forskning och teoretiseringar. Det finns även en annan sida av samma mynt, rätten att komma till tals och bli utforskad (ibid. s .242). Därmed kan jag se betydelsen i att analysera och reflektera hur en utsatt grupp blir framställt av media som viktig. Jag valde även tidigt i min undersökning att inte kontakta målgruppen om deras erfarenheter för att vidga studien till en mer jämförande studie, detta eftersom det skulle kunna leda till en stämpling som avvikare och det var inte ens avgörande för min undersökning.

4.7 Förförståelse, reliabilitet och validitet

Förförståelse kring hur media skildrar hemlöshet är något som är svårt att undgå, många gånger har jag upprörts över formuleringar och distinktioner i mediala reportaget, dock aldrig analyserat detta vidare. Detta var även en anledning till att min studie kom att handla om medias framställning. Vad det gäller förförståelse för människor som är hemlösa var min praktik förlagd inom en verksamhet som arbetade med hemlöshet, denna subjektiva syn ska jag i den mån det är möjligt försöka skala bort och objektivt studera detta fenomen. Det krävs därför en balans mellan objektivitet, distansen till ämnet och subjektivitet, självmedvetenheten inför fördomar (May 2001 s.155).

Reliabilitet ska säga något om vi kan lita på resultaten. Eftersom denna studie bygger på studier kring tolkningar av språket, krävs även en god motivation från min sida att bevisa att de tolkningar jag gjort ej är knutna till mina upplevelser eller tankeramar (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.353). Hermeneutiken är just läran om läsning och tolkning, under denna lära finns det flera steg inom tolkningen där ett centralt steg är att vi alla närmar oss en text med en viss förförståelse, med en viss uppfattning och vissa värderingar. Detta är nödvändigt för vår förståelse av texten och går därför inte heller att trola bort (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.25). I enlighet med denna lära så finns det en subjektivitet i denna studie som jag med de kritiska diskursanalytiska verktygen och en strukturerad analys försökt skala bort i möjligaste mån. En god intersubjektivitet i denna bemärkelse går ut på att olika personer skulle nå samma resultat om de utförde denna studie, detta är dock ett ideal som grundas i att alla då måste ha ett neutralt observationsspråk (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.36), detta vilket jag inte tror är möjligt. Vi bär alla som sagt på uppfattningar, värderingar, fördomar och denna neutralitet som eftersträvas i samhällsvetenskaplig forskning är just ett svåruppnått ideal.

Med validitet menas att jag undersökt det jag avser att undersöka (May 2001 s.118). Det hänger även samman med om jag kan besvara min fråga med min undersökningsmetod. Min validitet i denna studie tordes öka i och med att den teoretiska utgångspunkten även är tätt kopplad till metodvalet och därmed applicerbart på studiens syfte. Men även här spelar den tidigare förförståelsen in då jag använder en socialkonstruktivistisk utgångspunkt och därmed är med och konstruerar mitt forskningsobjekt (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.34-35). Jag ska även här passa på att redogöra för en källkritisk insikt. Då en diskursanalytisk metod kräver en djupare läsning än exempelvis en innehållsanalys är urvalet en central del att kritiskt granska (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.254). Det var för min del avgörande att jag inte studerat utredningar eller lagstiftning i anslutning till medietexterna då analysen även torde ha blivit en annan. För att öka validiteten i studien har jag använt mig av många direkt citerade utsagor från artiklarna (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.254), dock i mån av plats och alla artiklar jag använt mig av är lätt, för den engagerade läsaren, att komma åt genom presstext. Denna studies generaliserbarhet, får jag nog säga, är tämligen låg, dennas aspekt är dock underordad studiens syfte och som Claes Levin (2008 s.53) skriver bör denna studie istället bidra till en nyansering av dess föreställning kring medias framställning.

5 Analys och resultat

I denna del har jag valt att parallellt presentera både resultat och analys, detta för att läsarens lättare ska förstå de analytiska redskapen då de presenteras i samband med utdrag från artiklarna. Till en början presenteras ett framträdande tema av ”vi” och ”dem”, då detta kan ses som ett övergripande tema som genomsyrar den fortsatta analysen.

Fortsättningsvis har jag i min analys av svensk dags- och kvällspress funnit tre framträdande mediala diskurser vilka här kommer presenteras var för sig. De diskurser jag här visar upp är diskursen utanförskap, diskursen boende och diskursen om ansvar. Diskurser är inte något som finns i verkligheten utan något som konstrueras utifrån undersökningen och de frågor som finns, vilket inte betyder att de saknar ett verklighetsinnehåll men att diskursen och gränserna är knutna till just min utgångspunkt (Philips & Winter Jørgensen & 2000 s.140). Diskurser är därför ramar inom vilka det sagda är möjligt, gränser för vad som går att uttala och tabun av olika slag, det kan skildras annorlunda om jag anlägger en annan fokus med exempelvis en annan teori (Börjesson s.22) Dessutom är diskurser ej heller autonoma i förhållande till andra diskurser (Neuman 2003 s.52), vilket läsaren säkerligen kommer att uppfatta. Diskurserna är analyserade och redovisade med de verktyg som tillhör den kritiska diskursanalysen vilka beskrevs i metodkapitlet och även analyserade utifrån det socialkonstruktivistiska perspektivet.

5.1 Konstruktionen av ”dem” och ”vi”

Att det finns en konstruktion av ett ”vi” och ”dem” i den mediala framställningen, har jag i delen kring tidigare forskning poängterat. Denna konstruktion av ett ”vi” och ”dem” var även något som genomgående framkom i min analys, detta både genom vad artiklarna framhöll men även via analysen kring vilka som uttalar sig och ges rätten att uttala sig i texterna.

I det urval av citat som senare kommer redovisas visas att olika parter uttalar sig om hemlösheten, såväl politiker, forskare, socialarbetare som hemlösa. Dock är det övervägande sakkunniga som hörs och uttalar sig kring bostadsfrågan. Detta kan förstås med att ge journalistiken trovärdighet (Börjesson 2003 s.95). Vem som får uttala sig om vad är en viktig poäng i diskursanalysen, de hemlösa hörs men är mindre representerade i faktaframställningar. De hemlösa som uttalar sig i artiklarna är dock som oftast korta uttalanden, Hodgetts et al. (2005 s.45) beskriver att hemlösa sällan får uttala sig bortom den restriktiva rollen som de tillskrivits och sällan berätta sin egen historia. De hävdar även att

intresset kring uttalanden ligger hos den grupp som har makten att definiera och välja (ibid. s.45). Att hemlösa uttalar sig inom rollen för hemlös är sig påtagligt, utsagorna från hemlösa var oftast kortare och dramaturgiskt återgivna. Uttalandena är även förankrade i just hur det är att vara hemlös, hur de blev hemlösa etc. men ger det ingen insyn i andra delar, bortom rollen att vara just hemlös. Detta kan därför även ses som ett utpekande av ”dem”, de andra, där deras roll är att vara hemlösa.

Vem som får rätten att uttala sig i en fråga har, som sagt, en poäng i diskursanalysen. Vem som står för agendan, har kontroll över dagordningen och har rätten att uttala sig kallas av den kritiska diskursanalysen för en interaktionell kontroll (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.87). I samtliga texter som analyserats tillhör denna interaktionella kontrollen skribenten vilket likväl som en självklarhet är en förbisedd faktor, där dennes agenda och repertoar spelar in. Det är de som avgör vad som når allmänheten och gör valen kring vem som får komma till tals. De äger således makt över dagordningen och ges ett tolkningsföreträde. Loseke (2008 s.41) använder begreppet ”claim-maker” i redogörelsen för reporterns roll i konstruktionen av ett socialt problem. Dock är de även influerade av andra, som i mitt fall politiker och sakkunniga, i sin konstruktion och hon menar att dessa influenser är att föredra. ”Claim-makers” konstruerar enligt Loseke (2008 s.55) grunderna för sociala problemen i sin definition och parametrarna kring vad som ska inkluderas.

Detta hänger även samman med modalitet, det vill säga med vilken grad talare förbinds med sitt påstående (Philips 2000 & Winter Jørgensen s.88). De som får uttala sig i de analyserade artiklarna kring situationen är i somliga fall de hemlösa själva, men emellanåt har journalisten tolkat och beskrivit situationen med egna ord, då med fraser som ”han berättar” men utan att återge den egnes ord. Det finns en stor skillnad mellan att uttrycka något eller att återge något som uttrycks där journalisten själv med dramaturgiska medel kan återge. Yttrandena har även ofta ett ”man” med i utläggningen, detta är en form av modalitet där det är svårt att veta vad skribenten lyft bort och hur detta ska förstås. Detta är även enligt den kritiska diskursanalysen ett sätt att förklara de rådande maktstrukturerna i samhället och även de gömda hierarkierna (Börjesson 2003 s.99). Detta bidrar även till att göra en skillnad mellan ”vi” och ”dem”.

I min analys av dessa tre diskurser, som redovisas strax, framkom genomgående en bild av ett ”vi” och ”dem”. De andra, de hemlösa, framställs (som oftast) med stereotypiska karakteristiska och föreföll vara passiva objekt, vilket i sig även omöjliggör en annan position. Detta ”vi” framställs i kontrast som de bättre vetande, de som såg och analyserade,

gavs ett större spelrum i uttalanden och därmed framkom en verklighetsskildring där tudelning är framträdande. Detta "vi" kan som Brune (2002 s. 55) ses som ett subjekt utan egenskaper, som representeras av experter och sakkunniga. Men detta hänger även samman med vem som ges rätten att uttala sig, vem som har den interaktionella kontrollen. Loseke (2008 s.41) använde som tidigare nämnt begreppet claim-making för att beskriva medias roll i konstruktionen av sociala problem. Därmed avsätter de även de parametrar inom vilket det sociala problemet ska förstås, vad som ska inkluderas inom definitionen (Loseke 2008 s.55). Parametrarna inom medias definition av hemlöshet skulle utifrån min undersökning kunna ses utifrån de diskurser jag funnit, att hemlöshet tolkas som ett utanförskap, en avsaknad av bostad och en ansvarsfråga. Detta "vi" och "dem" kan i denna analys se som en övergripande tematik där denna särskiljning framkommer i alla diskurser.

5.2 Diskursen "Utanförskap"

I många av de artiklar jag analyserat har en bild konstruerats som föreställer människor i ett utanförskap. Mitt val att kalla denna diskurs för utanförskap beror på att detta är ett begrepp som är besläktade med marginalisering eller exkludering (vilket denna diskurs inkluderar). Artiklarna har en tendens att visa det avvikande och det onormala, det som sticker ut, det som inte följer normerna och ses som "normalt". Utanförskap, exkludering och marginalisering kan alla ses som rumsliga metaforer för att någon inte tillåsts eller kan komma in i "centrum", detta kan ske rent rumsligt, metaforiskt men även en lokalisering gentemot vad som anses vara "normalt" (Eriksson 1999 s. 295). Det är således en avvikande och patologisk skillnad mellan "dem" och "vi". De valda utdragen ur artiklarna med tillhörande analys ska visa hur media diskursen konstruerar en verklighet av utanförskap och hur detta framställs som en sanning.

Detta citat väver in vad jag menar med både ett rumsligt utanförskap och utanförskapet gentemot det "normala". Den allt svårare tillgången till offentliga platser visar det rumsliga utanförskapet, mannens vardag speglas utifrån dennes konsumtion av alkohol och även i ordalag som gör denne avvikande i förhållande till det normala. Det är taget ur en kort artikel som skildrar en hemlös mans vardag, enligt journalisten, och detta är vad artikeln i stora drag belyser.

"På andra sidan drottninggatan går vi in i en pissoar och häller över spriten i en petflaska. [...] Han visar runt sina favoritplatser kulturhuset. Innehållet i plastflaskan blir allt mindre och vi går vidare. Arne vet var stadens bästa värmeelement finns. Men

först måste flaskan fyllas på hos systembolaget. [...] Han berättar att det har blivit svårare för hemlösa att hitta offentliga platser eller trappuppgångar att värma sig i. Ofta är det låsta eller så är det inte välkomna och blir avvisade.” (Helsingborgs dagblad 10-01-31)

Nästa artikel beskriver hur kylan påverkar dem som inte har något hem, med uttalanden från både hemlösa, anställda på stadsmissionen och en forskare kring hemlöshet. Återigen framträder en bild av utanförskap i flera bemärkelser. Det rumsliga där han tvingas bryta sig in då han annars är utelämnad och det avvikande med bland annat sina tre jackor.

”Han har tre täckjackor och eldar allt som brinner. Peter Johansson, 49, är en av alla hemlösa som lider i kylan. – När det blir för kallt tar jag en skruvmejsel och tar mig in i en trappuppgång” (Expressen 10-01-09)

I flera artiklar gör journalisterna inledningsvis en beskrivning av de hemlösa, dessa beskrivningar är ytterst lika i sin karaktär och det är synnerligen ofta män som porträtteras. I de följande fyra utdragen finns exempel på olika sorters beskrivningar av den hemlöse. Det första citat är hämtat ur ett kort reportage om en hemlös man och hur han lyckas klara sig i den kalla vintern, han berättar även att det är lätt att dö på vintern om man bor utomhus. Journalisten inleder med att göra en beskrivning av hemlösa. Påståendet är dock inte förankrat i någon talare, en agent vilket belyser en låg transitivity.

”Svarta tår, lunginflammation, förfrysta kinder och armar. Många hemlösa promenerar hela nätterna för att inte frysa ihjäl. [...] - Man pälsar på sig, man letar värme, man blir utkastad, man blir rädd, man springer, man blir varm, man blir blöt, man blir iskall, säger han” (Aftonbladet 10-02-03b)

Ett längre reportage om fyra hemlösa där reportern följer dem en dag och beskriver däribland hur det syns på kläderna att de är hemlösa, vilka även benämns som ”uteliggare”.

”Att kunna klä sig är A och O om man lever på gatan. Och alla kan se att det är just de gör, att de är uteliggare. Alla som tittar vill säga. De flesta vänder bort blicken så snart den svept över det brokiga sällskapets påsar och ryggsäckar, deras ölburkar som är öppnade trots att det inte ens är lunch en tisdag och filtarna de svept om sig för att hålla värmen.” (Aftonbladet 10-01-03a)

Denna artikel handlar om en man som tagit sig ut ur hemlösheten, skribenten belyser här hur detta inte är synligt.

”Att Mats Sjöblom levt i förnedring är inget som syns på utsidan. Håret är välklippt, armarna vältränade och kläderna hela och rena. Ändå har det inte gått mer än 19 månader sedan hans dagar bestod av rastlöst drivande på stan, nätterna var en kamp mot ångesten i olika källare och allt handlade om knark och att fixa pengar.”(Helsingborgs dagblad 10-01-02)

Detta citat är hämtat ur samma artikel som det föregående och belyser en av observationer journalisten gör under dagen.

”Utanför Systembolaget sträcker en sargad man av missbruk fram en tom mugg mot de förbipasserande. Ingen stannar för att ge honom pengar.” (Helsingborgs dagblad 10-01-31)

I dessa fyra utdrag skildras den hemlösa mannen. Modaliteten i dessa framställningar, det vill säga hur starkt dessa påståenden framställs och med vilken säkerhet (Börjesson 2003 s.96), är som oftast hög. Det finns inga tvivel och det framställs som en omtvistlig kunskap (Philips 2000 & Winter Jørgensen s.88). Skribenten framställer beskrivningar av hemlösa som att det är den enda bilden av en hemlös och att det inte finns konkurrerande beskrivningar, denna typ av framställning där karakteristiken statueras som faktum blir även detta en påverkan av verklighetskonstruktionen av den hemlöse. Den hemlöse skiljer sig från mängden, vilket ofta syns på utsidan, de finns i ett utanförskap. Fakta ska dock inte ses separerade från den procedur de är skapta, utan även fakta är produkter och inte avspeglingar (Börjesson 2003 s.96).

Genom att göra en syntextanalys, undersökes de språkliga valen journalisterna gör i berättandet både språkligt och metaforiskt. Metaforer i sig kan ha mer eller mindre trovärdighetshierarkier, ett mer vardagligt språk har exempelvis inte samma effekter som det vetenskapliga (Börjesson 2003 s.90). Det finns även en rad ord som har en negativ och stämplande association exempelvis; ”lider”, ”offren”, ”uteliggare” ”sargad” och ”förnedring”. Att hemlösa beskrivs med negativ karakteristiska som innehåller olika laddningar kan således anknyta till de stereotypifieringar som finns av den hemlöse. De effekterna av de ordval skribenten gör är att de skapar ett slags etos, det vill säga hur identitet konstrueras med språket, där producentens språk och ordval formar konsumentens bild av identitet till en

människa eller en grupp (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.87). Genom stereotypifieringar bildas en bild av en hemlös som smutsig, missbrukare och andra karakteristiska. Stereotyper bygger i sin tur på en bild kring vad som är normalt och vad som är onormalt vilket leder till att gränser kring vad som i samhället hör till eller hamnar utanför (Thörn 2004 s.102). Som motpol till denna offer stereotypifiering berättades i två av artiklarna framgångshistorier, där de hemlösa lyckats skapa sig en annan position. Men att tillfogas ett etos från medierna kan även beskrivas som att tappa makten att själv få identifiera vem vi är och hur vi vill uppfattas (Thörn 2004 s.184).

Dessa valda citat (av platsbrist kan jag ej redogöra för fler) anser jag visar en diskurs där människor lyfts ut och det som sticker ut är människor i ett utanförskap. Det som förs fram är det avvikande och annorlunda. I en kritisk diskursanalys spelar dramaturgens roll för texternas innebörd och mening in, vilken exponering de innehåller och hur testen utformas. Kanske kan just dramaturgens betydelse förstås med Charles Tilly som menar att berättandet sker utifrån standarhistorier enligt kända mönster för att bli förstådda och förklara, vi vill att detta ska framkomma tydligt. Personliga omständigheter anses viktiga och samhället utelämnas som orsak, historierna bygger istället på en rationalitet och en ansvarskänsla. Olika kännetecken lyfts, som smuts, fattigdom och att inte vara som andra. Enligt Charles Tilly finns det alltid konstruktioner av verkligheten med i berättandet vilket även kan låsa synen av verkligheten och ger en särskiljning av ”dem” och ”vi” (Svärd 2004 s.285-286).

5.3 Diskursen boende

Många av artiklarna tar upp avsaknaden av bostad och detta framhålls både som orsak och problem. I många av artiklarna är detta även belyst med den kalla vinter perioden, detta kan möjligen förstås med att läsaren därför ska kännas sympati med dem som sover ute i den stränga kylan. Att sakna ett tak över huvud är således även en motsats till att ha tak över huvudet, därmed även det som associeras med att ha ett hem. Fokus ligger i artiklarna ofta på att den hemlöse själv inte tar till vara på sina möjligheter, de vill inte ha bostad, motivation dock även ibland beskylls samhället och bostadsmarknaden.

Thörn (2004 s.102) beskriver en paradox är att hemlöshet formellt definieras som en avsaknad av bostad så behandlades den sällan så, utan snarare som en identitet snarare än en situation. Den officiella diskursen kring hur hemlöshet benämns är konstituerad som en diskurs mellan ”dem” och ”vi”. Hemlöshet kan därför konstrueras som ett problem som inte handlar om

välfärdsamhällets brister utan som individens tillkortakommanden. Detta belyses i en del artiklar där de hemlösa presenterades som att de valt att bli hemlösa eller sova ute. Dock fanns det även andra typer av framställningar. Det följande citatet belyser hur de sakkunniga får en stor plats i de relativt korta artiklarna, vilka kan sägas inneha en starkare position i samhället. Uttrycket ”privileged speakers” härrör från diskursanalysen och betonar just denna position de anats gentemot en annan privatperson. De ger dem en högre trovärdighet och till detta även en maktutövning (Börjesson 2003 s.94). Citatet är hämtat från en artikel som belyser hur det är att vara hemlösa när det är riktigt kallt och här får forskaren Sten Attila uttalar sig kring antalet som tvingas sova utomhus och även stadsmissionens direktör uttalar sig.

”Den extrema kylan är tuff för de hemlösa och många tvingas sova utomhus eller köa i timmar för att få plats på något härbärge. I Stockholm har Stadsmissionen just nu extra långa öppettider på grund av kylan. – Men tyvärr kan vi inte erbjuda fler nattplatser för det har vi inte, säger direktör Marika Makovits. Enligt den senaste sammanställningen från 2005 finns cirka 18 000 hemlösa personer i Sverige. – Av dem är det bara en mindre andel som helt saknar bostad och tvingas sova i trappuppgångar, säger Sten Attila, forskare på socialstyrelsen som granskar internationell forskning om hemlöshet” (Expressen 10-01-09)

I denna artikel redovisas att det finns tillräckligt många sovplatser i Göteborg men att inte heller där vill alla bo på härbärgen enligt uppsökarenheten, dock visas en annan bild av Malmö upp, där en anonymiserad anställd uttalar sig.

”I Malmö finns det ett akutboende, under vintern har de utökat antalet sovplatser från 20-24. Men det räcker inte till, säger en ur personalen som vill vara anonym. – Det är många som kommer hit och får vända. Och många som inte kommer hit för att de vet att det är fullt.” (Dagens Nyheter 10-01-09)

Som sagt så finns det även uttalanden från de hemlösa, detta citat kommer från ett kort reportage om en hemlös man som anser det är bra att kyrkorna öppnat sina portar för hemlösa, men att det inte är nära tillräckligt.

”- Samhället måste försöka ge oss ett drägligare liv. De gör de inte genom att stänga boenden som de gjorde i höstas till exempel, säger han.” (Aftonbladet 10-02-03b)

Dagens nyheter publicerade en artikel kring om hur kylan slår mot de hemlösa och framhöll att det finns tillräckligt med sängplatser i Stockholm (men utan att ange källa). Författaren framställer ofta sin tolkning som en sanning och använder ofta objektiva modaliteter, istället för subjektiva där en talare uttrycker det som sagts (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.88). Denna typ av karakteristik bidrar även till att tolkningen får en verklighetsnära status (Börjesson 2003 s.96) Nästa citat är ett exempel, där det framstår som ett faktum att det finns sängplatser för alla, men utan att återge ett subjekt eller en källa.

”I Stockholm finns det sängplatser för dem som behöver – med det är inte alla som vill” (Dagens Nyheter 10-01-09)

Detta citat är hämtat ur en artikel som redogör för den nya modellen som ska minska hemlösheten. Här framkommer det och även i andra artiklar att det är motivationen som är drivkraften för att en hemlös människa ska få en bostad. Detta kan därför tolkas som att det är individens brist på motivation som leder till att denne inte kan få bostad, och i motsats exempelvis inte bristen på bostäder.

”Idéerna, som också går under det svenska namnet ’Bostad först, går ut på att hemlösa som är motiverade att ta tag i sina liv, får egna lägenhetskontrakt utan att behöva gå igenom kedjan av härbärgen, hotellboenden och övergångslägenheter. Studier har visat att det bli billigare för samhället.” (Helsingborgs dagblad 10-01-16)

Enligt det socialkonstruktivistiska perspektivet kan ett problem inte finnas om det inte definieras som ett problem, det då problemet får sin legitimitet, sitt samhälliga erkännande (Sahlin 1996 s.36). Att sakna bostad, eller att sakna tak över huvudet, framställdes i de mediala texterna jag analyserat ofta som ett individproblem, det var främst bristande vilja och motivation som låg bakom att en människa sov ute. I viss mån upprätthöll även de hemlösa som uttalade sig i frågan denna bild, då de inte ville ta in på härbärgen av olika orsaker (exempelvis att alkoholister och narkomaner inte gick ihop) och det fanns även påpekande om att samhället brast. Hur denna bild skildras kring varför en människa sover ute påverkar således omgivningens uppfattning i dess definition och kategorisering. Därför tyckte jag mig även ringa in en tredje diskurs där samhällets ansvar och det egna ansvaret var två poler.

5.4 Diskursen ansvaret

Den tredje diskursen jag konstaterande ur mitt material beskriver, som sagt, dikotomin av ansvarsgrad, samhällets ansvar och det egna ansvaret för hemlösas situation. Att belysa

diskursen av ansvar betyder i grunden att belysa hur vi ser på ett socialt problem, vilket handlar om vilken problemdefinition som ska råda. De problemdefinitioner som accepteras som sanningar är de som fastställer även vem som tilldelas ansvaret. Detta kommer även att påverka vilka argument som i frågan ses som legitima, vad som hörs och därtill vad som utesluts (Löfstrand 2005 s.309). I artiklarna framkom en problemkonstruktionen som jag tidigare berört, avsaknaden av bostad, där definitionen av att vara hemlösa inte betydde explicit att sakna bostad. Fokus i de flesta artiklar vara istället att den hemlöse själv inte tar till vara på sina möjligheter, de vill inte ha bostad, det krävs en motivation och liknande. Att hemlösa ständigt framställs i ett utanförskap kan även det bidra till att problemkonstruktionen av den hemlöse blir någonting annat än just en avsaknad av bostad. Detta är exempel på hur ansvarsfrågan är svår att utröna och ingen direkt tillskrivs ett synonymt ansvar.

Vidare kan detta även kopplas till vad Cecilia Löfstrand (2005 s.37-38) benämner som två typer av anspråk, det kognitiva anspråket görs av professionella som underbygger påståenden med ”vetenskap och beprövad erfarenhet”. Det andra anspråket och mer väsentliga är det sociala anspråket vilket är krav på samhället att ta ansvar, i en mer moralisk upprördhet. Detta anspråk uttrycks ofta via media som då även deltar i en anspråksformulering av problemdefinitionen. Exempel på en sådan anspråksformulering är ett utdrag från en artikel vilken redovisar ett brev som inkommit från hemlösas förening där det bland annat står skrivet.

”Vi låter dem leva på gatan och avkräver dem sedan pengar när vi ger dem tak över huvudet” (Sydsvenskan 10-02-04)

Sahlin (1996 s.305) menar att diskurser kring just bostad och ansvar lyfts av mediala reportage just för att de baseras på en stereotyp bild av den hemlöse. Denna stereotypa bild vilken fungerar som handlingspremissor och föreställningar om individens egenskaper och beteenden och dessutom föreställer problemets hierarki. Detta betyder att det västenliga inom konstruktionen av den hemlöse är avsaknaden av bostad tillsammans med ansvar. I många av artiklarna framställde de hemlösa sig själva som ansvariga för sin situation exempelvis i detta längre reportage (4 sidor) där fyra hemlösa män beskrivs, varav en av dem beskrivs på detta sätt:

”Jojje, 58 år, har milda ögon som snabbt viker undan och han beklagar sig inte för en sekund, trots att han är den i gänget som har allra minst pengar. Han tycker att det är hans eget fel att han har det som han har haft det i snart två år, ingen annans. – Jag

har ställt till det för mig. Jag har suttit på anstalter och jag har missbrukat. Och ibland får jag ett sug i kroppen jag inte kan förklara, då måste jag ge mig av och bort och kan ge mig ut och vandra i månader. Det är klart att jag skulle vilja ha en fast punkt att komma till men jag tycker det är viktigare att de unga får någonstans att bo först, säger han.” (Aftonbladet 10-01-03a)

I kontrast beskrivs i denna artikel hur en människa utan hem föll tillbaka in i missbruket då han inte får tillträde till den lägenhet han blivit utlovad. Här ställer sig skribenten sig på den hemlöses sida men uttrycker socialförvaltningens involvering med synnerligen milda ord exempelvis med ordval som ”miss”.

”- Jag orkar inte resa mig igen. Om jag börjar med heroin igen kommer jag att dö, säger han och drar händerna över sin nyrakade skalle. Han är desperat men har tagit sig samman för att berätta hur förhoppningarna om ett nytt liv slogs sönder på grund av en miss på socialförvaltningen i Lund. - Jag har ställt till det för mig många gånger. Men den här gången var det inte jag själv som slagit undan mina ben. Jag vill fortsätta leva.” (Sydsvenskan 10-03-24)

I den här artikeln förs argumenten kring varför hemlösa bör eller inte bör betala för en natt på härbärgat i Lund. Rubriken till denna artikel är ”hemlösa kritiska till avgift för logi”, dock finns det inget uttalande från hemlösa i artikeln. Ett av skälen som framförs varför de ska betala är:

”Det är rättviseskäl som ligger bakom att hemlösa betalar för sig på Stadsmissionen i Lund, berättar Göran Wallén. De med inkomster måste betala. De som inte har inkomster behöver inte betala, detta har vi ansett vara rättvist. Någon form av likriktning tycker jag det ska finnas. Man gör alltså individuella bedömningar.” (Sydsvenskan 10-02-04)

I en artikel belyses hemlösheten som ett växande problem, där skrevs det bland annat.

”Det är också enkelt att anta att de som lever på gatan är annorlunda, men de flesta har haft ordnade jobb, familjer och bostad innan. Men kanske en skilsmässa eller uppsägning har lett till vräkning. Jag är övertygad om att ingen väljer att vara hemlös. Man kan ha stora skulder och ett missbruk. Och hela det sociala nätverket kan vara borta. Då kan de gå riktigt snabbt, säger Mirja Bergman (från Stadsmissionens härbärke, egen kommentar)”(Aftonbladet 10-01-03b)

Det finns olika grader av modalitet, instämmande i de olika urvalen av citaten, exempelvis så uttrycks här ”*jag är övertygad om att ingen väljer att vara hemlös*” där det finns en hög grad av affinitet, instämmande. Dock speglas även i dessa artiklar ett utelämnande av subjektet som är ersatt med ett ”man”, vilket är en form av transitivitet då händelser saknar en såkallad agent eller ett subjekt. Dessa typer av uttalanden fråntar just agenten sitt ansvar för att istället belysa effekterna till problemet (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.87). Detta är vanligt förekommande i de mediala artiklarna, där orsaker och ansvariga ofta utelämnas istället ligger det ett fokus på effekterna, som att människor tvingas sova ute. Detta är enligt den kritiska diskursanalysen ett sätt att förklara de rådande maktstrukturerna i samhället och även de gömda hierarkierna (Börjesson 2003 s.99).

Ibland framställdes de hemlösa som passiva objekt och inte aktiva subjekt, detta med ord och metaforer som liknande en offerstämpling, där allt ansvar ifråntogs individen själv. Thörn (2004 s.326) beskriver att bostadslösa konstrueras antingen som ett passivt offer eller en aktiv aktör. Som aktörer bär de själva ansvaret för uppkomst och lösning på sina problem i kontrast mot offerskap där det inte tillskrivs ansvar eller att aktivt lösa problemen. Detta illustreras i artiklarna med ord och metaforer, men även som jag tidigare nämnt att det var en låg transitivitet. Britt Hultén har visat på just att social reppotage framställer drabbade som hjälplösa offer utan att se deras egna resurser. Dessutom menar hon att det är lätt hänt att strukturella problem görs till individuella bekymmer (Blomberg et al.2004 s.13-14).

5.5 Intertextualitet

Intertextualitet är ett begrepp från den kritiska diskursanalysen som avser att undersöka vilken relation de analyserade artiklarna har till varandra, om de exempelvis bygger på varandra eller de ger nya infallsvinklar. Det betecknar att en historia aldrig kan undgå ord som tidigare används och aldrig kan börja helt om från början, utan influenser (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.77-78). Om samma typer av berättelser berättas om och om igen befäster detta även konstruktionen av fenomenet (ibid. s. 78). I de artiklar jag undersökt fann jag denna typ av samstämmighet, till trots att urvalet både representerades av kvälls- och dagspress (vilket jag till en början trodde skulle ha skilda beskrivningar). Artiklarna har exempelvis samma typer av beskrivningar och ordanvändningar. För att ge denna del av studien större validitet skulle de dock krävas en längre tidsperiod.

Från de artiklar jag tittat på kan jag finnas en manifest intertextualitet, det vill säga källor som det återkommande hänvisades till, i fyra av artiklarna (alla kvällstidningar) återkom

socialstyrelsens rapport från 2005. Exempelvis denna artikel som refererar till socialstyrelsens rapport från 2005 och försöker skildra hemlöshetens bild idag.

”Socialstyrelsen har inte räknat antalet hemlösa sedan 2005. Då var 17 800 personer utan hem. 5 procent av dem levde utomhus, de andra flyttar mellan bekantas soffor eller bor tillfälligt och kontraktslöst i andrahandsboenden. Över 60 procent av de utan hem har missbruksproblem” (Aftonbladet 10-01-03b)

Genom en förmedling av dessa typer av vetenskapliga texter får medietexten ett rapportelement, Fairclough anser att detta är tecken på både stabilitet och instabilitet eftersom användandet av tidigare diskurser, exempelvis socialstyrelsens rapport, skapas förändring men det finns samtidigt en maktrelation som begränsar användandet (Philips & Winter Jørgensen 2000 s.77-78). Detta är en form av den diskursiva praktiken då en text har konsumerats av andra aktörer (ibid. s.86). Begreppet intertextualitet avser även undersöka relationen mellan texterna, om det ger nya infallsvinklar och andra sätt att gestalta. Om denna intertextualitet är stark det vill säga att det är likartade berättelser som om och om produceras kan detta även befästa intrycket för läsaren att det är högt troligt och att det speglar en ”verklighet” (ibid. s. 87-88). Av de 16 analyserade artiklarna av tidsperiod på ca fyra månader relativt likartade, vilket torde i så fall leda till att dessa produktionen av stereotypa framställningar blir rådande.

6 Avslutande diskussion:

Min intention med denna uppsats var att analysera hur hemlösa människor speglas i utvalda artiklar, detta med en diskursanalytisk utgångspunkt. Intentionen var således inte att lyfta fram något rätt och fel, sant eller falskt. Då denna diskursiva ansats i sig även konstruerar och reproducerar en verklighet, kan dessa resultat inte läsas eller tolkas som någon ”ren verklighet”. Dessa diskurser är inringade och analyserade ordningar inom vilka det finns konstruktioner eftersom en rad antaganden är gjorda i min utgångspunkt, annars skulle dessa aldrig framträda. Jag tyckte mig i min analys ringa in tre framträdande diskurser, dessa diskurser kan både ses som en gemensam föreställning kring hur hemlösheten skildras och som tolkningar av hemlösheten i mindre utsnitt (Lundström 2004 s.230). Dessa diskurser var diskursen om ett utanförskap, diskursen kring bostad och en diskurs kring ansvarsfrågan. Dessa tre diskurser kan representera en styrande ordning inom vilken hemlösa och hemlöshet ska förstås, det är så att säga de parametrar som konstruerats för en verklighetsuppfattning. Detta kan även begripas med den kritiska diskursanalysen fokus på hur diskurser blir en

ideologi, hur dessa diskurser bildar och bidrar till en sanning. Den bild dessa diskurser utgör är inte oriktig men utgör dessvärre endast en liten del av verkligheten, samtidigt som denna bild även uppehåller och hejdar en förändring av synen på en hemlös. Mannen på parkbänken är ju endast en liten del av vad som ryms i den officiella definitionen av en hemlös.

Dessa texter gör anspråk på att säga något om verkligheten, men konstruerar samtidigt en verklighet, de både finns och förställer därför verkligheten. Jag vill därför även ta tillfället i akt och presentera en röd tråd som påtagligt framkom i min analys av artiklarna. Bilden av en hemlös var så pass ensidig, att den nästintill endast inbegrep en porträttering av den hemlöse i det socialstyrelsen kallar situation 1, det vill säga människor som sover ute, på härbärke eller liknande. Avsaknaden av de andra situationerna den officiella definitionen inbegriper samt den entydiga bilden dessa framställningar skapar, leder till att konstruktionen av en hemlös reduceras och reproduceras till just en situation. Enligt Socialstyrelsen (2006 s.9) levde ca 3 600 personer vid kartläggningens tidpunkt på härbärke eller utomhus. Sammanlagt beräknades det dock finnas 17 800 människor som inbegreps i deras definition av hemlös. Att media i sin användning av begreppet hemlös endast skildrar en del av hemlösheten kan följaktligen i sig även medföra konsekvenser för hur allmänheten uppfattar hemlöshet. Detta är även det en viktig poäng i den kritiska diskursanalysen, vad som är frånvarande i texten (Se s 96 i Blomberg). Det är alltså knappt 5 procent av den totala hemlösheten är det som synliggörs och dominerar i den mediala diskursen. Dessutom gällde framställningarna nästintill alltid män, kvinnor förekom kort och då som oftast i par med sin man.

Men som sagt ska detta inte ses som en ”ren verklighet” i sig, utan en tolkning från mina utgångspunkter, där en medvetenhet om dess egen konstruerande sida bör poängteras. Inom dessa diskurser finns det en makt eftersom de påverkar våra föreställningar om ett fenomen, därmed både hur vi ska förstå ett fenomen samt ett uteslutande av andra förståelser. Då dessa diskurser tas för givna reproduceras även denna diskursiva makt (Goldberg 2010 s. 96-98). Den övergripande tematiken av ett ”vi” och ett ”dem” visar även Thörn (2004 s.102) upp i sin analys av den officiella diskursen kring hur hemlöshet benämns, där det framkommer att den är konstituerad som en diskurs mellan ”dem” och ”vi”. Hemlöshet kan därför även konstrueras som ett problem som inte handlar om välfärdsamhällets brister utan som individens tillkortakommanden. Att hemlösheten främst förstår utifrån individens tillkortakommanden belyses inte endast i den ansvarsdiskurs jag tar upp utan även igenom de stereotypifieringar som görs av den hemlöse. Att befästa och konstruera dessa stereotyper fixeras även en underordnad grupp i en marginaliserad position (Thörn 2004 s.104).

Den mediala bilden, från fem dags- och kvällstidningar, av hemlösa och hemlöshet framstår i denna studie stereotypiskt och ensidigt. Som jag tidigare nämnt skildrades endast en liten del av vad den officiella hemlöshetsdefinitionen inkluderar i sin benämning av hemlös. Dessutom framhåller socialstyrelsen (2006 s.17) av hemlöshet ej ska ses som en person utan en situation en människa befinner sig i, att det är en ytterst heterogen grupp och att det gemensamma är avsaknaden av bostad. Trots att fyra artiklar hänvisar till socialstyrelsens kartläggning beskrivs hemlösa i samtliga artiklar med individen som exempel och lyfts därför inte som ett samhällsproblem. Detta har även an vikt och relevans för det direkta sociala arbetet, om vi påverkas av den konstruktionen av den hemlösa som ansvarig för sin situation fråntar vi samtidigt samhället sitt ansvar. Att det sociala arbetet inte arbetar med strukturen som exempelvis bostadsfrågan, utan blott fokuserar på individens tillkortakommanden som skäl till situationen, kan detta få tydliga konsekvenser av hur vi bäst bekämpar hemlösheten!

Som jag tidigare nämnt använder vi oss av konstruerade kategorier för att göra världen begriplig (Börjesson 2003 s.88), dessa konstruktioner har ett därför ett direkt värde i sig för vår uppfattning. Då bilden av den hemlösa och hemlösheten framställs stereotyp och ensidigt, med specifik karakteristiska formas även en konstruktion av den hemlöse (som oftast mannen på detta vis. Detta bidrar även till en synen av ett ”vi” på ena sidan med rätten att uttala oss och bli hörda, och de ”andra”, de hemlösa, på andra sidan endast förknippade med rollen som hemlös. Att ansvarsfrågan därtill har en fokus på individens tillkortakommanden istället för strukturella brister kan detta bidra till att även synen av hemlöshet som ett individproblem snarare än ett samhällsproblem.

På baksidan av Chatarina Thörns avhandling står det skrivet ”*Idag betonar många att hemlösa kvinnor måste synliggöras. Den här boken visar att det är minst lika viktigt hur de synliggörs*”. Det är inte endast en fråga om att uppmärksamma sociala problem utan just hur det uppmärksammas, det finns en konstruerande och reproducerande sida och kan därför leda till en inskränkt och missvisande definition, som påverkar i både det lilla och det stora sammanhangen, både i vardagen och i den politiska diskussionen. Ett konstruktivistiskt begrepp, Thomas teoremet, innebär att det som definieras som verkligt även blir verkligt i sina konsekvenser, därmed är de aspekter av att vara hemlös som framställs som verkliga även behandlas som verkliga (Aspers 2007 s.150).

Slutligen, bör vi därför vara varse om den konstruerande och reproducerande sidan, eftersom;

“Knowledge and insight on the lives of homeless people and poor people,

in general, is [often] derived from mediated experience, what we read in newspapers, what we hear on radio, what we see on television”

(Hodgetts et al. 2005 s.30)

8 Litteraturlista

Andersson, Gunvor (2004) ”Pressens bild av barns missgärningar”. I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* Lund: Studentlitteratur

Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2008) ”Etiska reflektioner”. I Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare* Stockholm: Natur och Kultur

Aspers, Patrik (2007) ”Interaktionssociologiska perspektiv”. I Edling, Christoffer & Rydgren, Jens (red.) *Social handling och sociala relationer*. Stockholm: Natur och Kultur

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* Lund: Studentlitteratur

Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (2004) ”Medier och samhällsvetenskap”. I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* Lund: Studentlitteratur

Brune, Ylva (2001) ”Tårögda flickor och kusliga män” I Brune, Ylva (red.) *Mörka magi i vita medier: Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism* Stockholm: Carlsson

Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner: En sorts metodbok* Lund: Studentlitteratur

Eriksson, Catharina (1999) Det motsägelsefulla utanförskapet *Socialvetenskaplig tidskrift*, 4, 293-312

Goldberg, Ted (2010) *Samhällsproblem* Lund: Studentlitteratur

Hodgetts, Darin, Cullen, Andrea & Radley, Alan (2005) Television characterizations of homeless people in the united kingdom *Analyses of social issues and public policy* 5, 29-48

Hodgetts, Darin, Hodgetts, Andrea & Radley, Alan (2006) Life in the shadow of the media: Imaging street homelessness in London *European Journal of Cultural Studies* 9, 498-516

Jönson, Håkan (2002) *Ålderdom som samhällsproblem* Lund: Studentlitteratur

Jönson, Håkan (2006) *Våldskandaler i perspektiv* Malmö: Égalité

Knutagård, Marcus (2008) *Skälens fångar: Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar* Malmö: Égalité

Levin, Claes (2008) "Att undersöka det sociala – några ingångar". I Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare* Stockholm: Natur och Kultur

Loseke, Donileen R. (2008) *Thinking about social problems: An introduction to constructionist perspectives* New Brunswick: Transaction Publishers

Lundström, Tommy (2004) "Mellan vardag och dramatik. Pressens bevakning av socialt arbete med utsatta barn och unga". I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* Lund: Studentlitteratur

Löfstrand, Cecilia (2005) *Hemlöshetens politik: Lokal policy och praktik* Malmö: Égalité

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning* Lund: Studentlitteratur

Neuman, Iver B. (2003) *Mening, materialitet, makt: En introduktion till diskursanalys* Lund: Studentlitteratur

Philips, Louise & Winter Jørgensen, Marianne (2000) *Diskursanalys som teori och metod* Lund: Studentlitteratur

Pollack, Ester (2004) "Medierade brott". I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* Lund: Studentlitteratur

Sahlin; Ingrid (1996) *På gränsen till bostad: Avvisning, utvisning, specialkontrakt* Lund: Arkiv förlag

Socialstyrelsen (2006) *Hemlöshet i Sverige 2005: Omfattning och karaktär*. Stockholm: Socialstyrelsen

Swärd, Hans (2003) "Ord och bild från samhällets botten". I Meeuwisse, Anna och Swärd, Hans (red.) *Den ocensurerade verkligheten i reportage, bild och undersökningar* Stockholm: Carlssons bokförlag

Swärd, Hans (2004) "När de utsatta får en röst i media: den nordiska gatutidningsrörelsen". I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* Lund: Studentlitteratur

Swärd, Hans (2008) *Hemlöshet* Lund: Studentlitteratur

Thörn, Chatarina (2004) Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet Stockholm: Égalité

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (elektronisk) Stockholm: Vetenskapsrådet

< http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/H0014.pdf > (2010-04-23).

Vikkelsø Slot, Line (2004) ”Den journalistiska legitimeringen av den danska invandrardebatten”. I Blomberg, Helena, Kroll, Christina, Lundström, Tommy & Swärd, Hans (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* Lund: Studentlitteratur

Wisselgren, Per (2003) ”Det sociala reportaget -journalistik, litteratur eller vetenskap?”. I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Den ocensurerade verkligheten i reportage, bild och undersökningar* Stockholm: Carlssons Bokförlag

7.1 Artikelförteckning

Aftonbladet 2010-01-03a ”Jag kommer att dö på gatan” Hjérten, Linda (2010-04-28)

Aftonbladet 2010-01-03b ”Det kan gå riktigt snabbt att bli hemlös” Hjérten, Linda (2010-04-28)

Aftonbladet 2010-02-03a ”Hemlösa fryser – nu hjälper politikerna till” Hökerberg, Josefin (2010-04-28)

Aftonbladet 2010-02-03b ”Många promenerar hela natten för att inte förfrysa” Hökerberg, Josefin (2010-04-28)

Dagens Nyheter 2010-01-09 ”Rekordkyla slår mot världens hemlösa” Andren, Simon (2010-04-27)

Dagens Nyheter 2010-03-07 ”Uppdrag: husläkare bland hemlösa” Granstrand, Lasse (2010-04-27)

Expressen 2010-01-06 ”Den skamliga kölden” Marteus, Ann Charlotte (2010-04-28)

Expressen 2010-01-09 ”18 000 hemlösa i kylan” Bergsten, Frida & Thellenberg, Ida (2010-04-27)

Expressen 2010-02-03 ”Hemlösa rasar mot sovsäckar från riksdagen. ´Se till att de finns någonstans att bo istället´” Baas, David (2010-04-28)

Helsingborgs dagblad 2010-01-02 ”Det är värst när kylan sätter in” Svensson, Sven-Erik & Sköldqvist, Nina (2010-04-28)

Helsingborgs dagblad 2010-01-16 ”’Bostad först’ kan minska hemlösheten” Malmqvist, Anders & Sköldqvist, Nina (2010-04-28)

Helsingborgs Dagblad 2010-01-31 ”Det är inget enkelt liv – det ska du ha klart för dig” Ed, Stefan (2010-04-28)

Helsingborgs dagblad 2010-03-06 ”En nykter vardag är deras mål” Hansson, Tove, Hjalmarsson, Cecilia & Olsson, Britt-Mari (2010-04-28)

Sydsvenskan 2010-02-04 ”Hemlösa kritiska till avgift för logi” Ström Melvinger, Katarina (2010-04-27)

Sydsvenskan 2010-03-24 ”Jag orkar inte resa mig” Aobadia, Anne (2010-04-27)

Sydsvenskan 2010-03-27 ”Härbärgat för de hemlösa stängde: Åter ut i hemlöshet” Lindstedt, Tommy (2010-04-27)